

Родіонова Т. В.,
к.ю.н., старший викладач
кафедри кримінального права, кримінального процесу
та криміналістики ОНУ ім. І.І. Мечникова
(м. Одеса, Україна)

ВСТАНОВЛЕННЯ МІСЦЯ ВЧИНЕННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Вчення про склад злочину завжди привертало увагу спеціалістів у галузі кримінального права. Не втрачений інтерес до цього вчення і в наш час. Науковці постійно поглиблюють успадковані знання про склад злочину – виявляють нові спірні положення, наводять додаткові аргументи щодо складових зазначеного інституту, виробляють пропозиції стосовно вдосконалення відповідного законодавства і практики його застосування.

Не випадково у багатьох статтях КК України місце вчинення злочину передбачене як обов'язкова ознака відповідних складів злочинів.

З давніх часів розпочала своє формування теорія встановлення місця вчинення злочину у просторово-юрисдикційному аспекті. Конкретний час появи цього терміна встановити важко, ми можемо лише впевнено зазначити, що доктрина дистанційного злочину отримала подальший розвиток у XVI ст. у працях Ю. Клара (JuliusClarus),

який детально розробив питання застосування закону у ситуаціях вчинення дистанційного злочину [1, с. 10].

За радянських часів та в сучасній науці кримінального права зазначені проблеми досліджували, зокрема, К. Л. Акоєв, М. І. Блум, О. І. Бойцов, А. В. Наумов, О. М. Тарбагаєв, К. В. Юртаєва.

У вітчизняній доктрині кримінального права проблем дистанційних злочинів торкались ще у ХІХст. [2, с. 62], проте глибоко стали вивчатися лише у теорії кримінального права другої половини ХХ ст. Значну увагу вивченню дистанційних злочинів приділила М. І. Блум.

У теорії кримінального права (за радянських часів) під дистанційним злочином з віддаленим у просторі результатом розуміли такий злочин, під час вчинення якого дія (бездіяльність) відбулась на території однієї держави, а передбачений складом злочину наслідок – на території іншої держави. Відповідно до усталеної теорії поділу складів злочинів на види залежно від особливостей законодавчої конструкції об'єктивної сторони злочину, такі злочини належать до злочинів з матеріальним складом.

Доцільно звернути увагу, що у теорії пропоновані шляхи розв'язання проблеми встановлення місця вчинення дистанційних злочинів.

Можна припустити три можливі варіанти розв'язання ситуації із встановленням місця вчинення таких злочинів: 1) місцем вчинення злочину можна визнати місце вчинення суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності); 2) місцем вчинення злочину можна визнати місце настання суспільно небезпечного наслідку; 3) місцем вчинення злочину можна вважати обидва місця – і вчинення діяння, і настання наслідку.

В період середньовіччяпершою виникла італійська доктрина пріоритету місця настання наслідків, заснована Бартоло. Вчення Бартоло зводилось до низки положень, серед яких було таке: якщо місце діяння не співпадає із місцем настання наслідків, то вирішальним необхідно вважати місце настання наслідків [3, с. 23].

На противагу теорії місця настання наслідків у науці кримінального права ХІХ ст. виник погляд, згідно з яким встановлений державною волею правопорядок порушується лише там, де вчиняється безпосередньо сама дія; лише діяльність особи має значення для встановлення винуватості, а наслідок має значення лише для встановлення обсягу шкоди.

Позицію прихильників зазначеної теорії значно підсилив у XX столітті інший німецький науковець – Фрідріх Кітцінгер. На думку вченого, місце настання наслідків іноді обумовлюється випадковістю. Визнання місцем вчинення злочину місця здійснення самого діяння обґрунтовується фактом перебування діяча на певній території і на обов'язковій чинності закону для кожної особи, яка знаходиться на цій території [4, с. 171 – 190].

Водночас науковці привертають увагу і до слабких, на їх думку, положень теорії дії. Розглядаючи дистанційний злочин з віддаленим у просторі результатом (або злочин із матеріальним складом), юристи в літературі неодноразово наводили приклад умисного вбивства, коли постріл здійснюється з території однієї держави, а наслідок у вигляді смерті потерпілого настає на території іншої держави. Цей приклад, як вони вважають, ілюструє обмеженість теорії дії, оскільки внутрішньодержавні блага лишаються без кримінально-правової охорони від посягань на них ззовні [1, с. 125].

Останньою у XX столітті виникла теорія, яка одержала декілька назв: «теорія єдності», «теорія повсюдності» або «змішана теорія». Сутність теорії полягає у такому: місцем вчинення злочину може визнаватись будь-яке місце, де фактично здійснювався склад злочину [5, с. 27].

Необхідно звернути увагу на те, що у кримінальному законодавстві різних держав питання про встановлення місця вчинення злочину зазвичай прив'язується до питання про вчинення злочину на території держави. Проте й останнє вирішується законодавством різних держав неоднаково.

Наприклад, відповідно до ст. 113-2 Кримінального кодексу Франції 1992 р. злочинне діяння визнається вчиненим на території Республіки тоді, коли будь-яка з дій, що його утворюють, мало місце на її території [6, с. 72].

На противагу цьому чинний КК України передбачає уточнену характеристику вчинення злочину на території України. Повторимо, згідно з ч. 2 ст. 6 КК України, злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України. Відповідно до ч. 3 ст. 6 КК України, злочин визнається вчиненим на території України, якщо його виконавець або хоча б один із співучасників діяв на території України.

Отже, на підставі здійснених теоретичних узагальнень та змісту частин 2 і 3 ст. 6 КК України слід визнати, що український законодавець «сповідує» теорію єдності («теорія повсюдності» або «змішана теорія»). Слова закону про злочин, який було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України, а також про будь-якого співучасника, що діяв на території України, підкреслюють основний концепт цієї теорії: місцем вчинення злочину може визнаватись як місце, де фактично здійснювався відповідний склад злочину, так і місце настання суспільно небезпечних наслідків, які фіксуються не за місцем вчинення злочинного діяння.

Список використаних джерел

1. Блум М. И. Действие советского уголовного закона в пространстве: учебное пособие. Рига: Редакционно-издательский отдел Латв. гос. ун-та им. Петра Стучки, 1974. 262 с.
2. Кистяковский А. Ф. Элементарный учебник общего уголовного права с подробным изложением начал русского уголовного законодательства. Часть общая. Киев: Тип. И. и А. Давиденко, 1882. 930 с.
3. Meili F. Bartolus als Haupt der ersten Schule des internationalen Strafrechts, ein historisches Bild. Zürich: Orell Füssli, 1908. 54 S.
4. Kitzinger F. Ort und Zeit der Handlung im Strafrecht. Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts. Allg. Teil. Bd. 1. Berlin, 1918. S. 171–190.
5. Блум М. И. Время и место совершения преступления. *Учен. зап.Латв. гос. ун-та. Т. 212. Совершенствование уголовного и уголовно-процессуального законодательства.* Рига: Редакционно-издательский отдел ЛГУ им. Петра Стучки, 1974. С. 3–46.
6. Уголовный кодекс Франции / Науч. редактирование канд. юрид. наук, доц. Л. В. Головки, канд. юрид. наук, доц. Н. Е. Крыловой; перевод с французского и предисловие канд. юрид. наук, доц. Н. Е. Крыловой. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002. 650 с.